

ХУЛОСАИ НИҶОИИ
ШУРОИ ДИССЕРТАТСИОНИИ 6D.KOA.-068-И НАЗДИ
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ОМУЌЗОРИИ ТОҶИКИСТОН БА НОМИ
САДРИДДИН АЙНӢ

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи
ихтисоси 10.02.01. - Забони тоҷикӣ

Парвандаи аттестатсионии № _____

Қарори шурои диссертатсионӣ аз 02 октябри соли 2023

Барои сазовор донистани Муминова Сафарбегим Баҳриевна, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01. - Забони тоҷикӣ.

Диссертатсияи Муминова Сафарбегим Баҳриевна “Лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.01. - Забони тоҷикӣ аз тарафи шурои диссертатсионии 6D.KOA-068-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ (ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 121) барои ҳимоя пазируфта шудааст (Қарори №34, аз 01. 07. 2023).

Диссертант Муминова Сафарбегим Баҳриевна, соли таваллудаш 1979, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, оиладор.

Диссертант соли 2001 шуъбаи рӯзонаи факултети филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Қ. Ҷӯраев (айни ҳол С. Айниро бо дипломи дараҷаи мутахассис, ихтисоси забон ва адабиёти тоҷик хатм намуда, аз соли 2004 то анҷом додани таҳияи диссертатсия унвонҷӯи кафедраи “Забони тоҷикӣ” (айни замон Назария ва амалияи забоншиносӣ) мебошад.

Аз сентябри соли 2006 то имрӯз дар вазифаҳои ассистент ва муаллими калони кафедраи назария ва амалияи забоншиносии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ фаъолият дорад.

Диссертатсия дар кафедраи назария ва амалияи забоншиносӣ ба анҷом расидааст.

Роҳбари илмӣ: Исмоилов Шамсулло, доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи забони тоҷикии Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода.

Муқарризони расмӣ:

Сайфиддин Назарзода - доктори илмҳои филологӣ, узви вобастаи АМИТ, профессор, мудирӣ шуъбаи фарҳангшиносӣ ва истилоҳоти Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон.

Қурбонмамадов Сомон Хушқадамович - номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забонҳо, муовини ректор оид ба тарбия ва фарҳанги Донишгоҳи давлатии тиббии Хатлон.

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Номгӯи муҳимтарин корхое, ки муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос менамоянд, чунин аст: А) Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияҳои тақризии

бонуфузи тавсияшудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Федератсияи Русия ба таъб расидаанд:

[1-М]. Муминова С. Б. Лексикаи таомҳо ва анвои хӯрокворӣ дар лаҳҷаи тоҷикони Вахон//Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон. – 2019. – № 2 (79). – С. 67–71.

[2-М]. Муминова С. Б. Номи асбобҳои рӯзгор дар лаҳҷаи тоҷикони Вахон//Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон. – 2019. – № 3 (80). – С. 35–39.

[3-М]. Муминова С. Б. Истилоҳоти хешутаборӣ дар лаҳҷаи тоҷикони Вахон//Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон. – 2020. – № 1 (84). – С. 85–90.

[4-М]. Муминова С. Б. Калимаю истилоҳоти ифодакунандаи мафҳуми хонаи ҳавлӣ ва масолеҳи сохмонӣ дар лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон//Ахбор Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2021. – № 1 (261). – С. 183-194.

[5-М]. Муминова С. Б. Номи бозиҳо ва баъзе мафҳумҳои ба онҳо алоқаман дар лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон//Паёми Донишгоҳи Хоруғ 2023.- № 1 (25).- С. 24-27.

Б) Мақолаҳои ки дар нашрияҳо ва маҷаллаҳои илмӣ ба таъб расидаанд:

[6-М]. Муминова С. Б. Оид ба муносибати лексикаи лаҳҷаи тоҷикони Вахон ба забони вахонӣ//Масъалаҳои мубрами тарҷума ва забоншиносӣ дар замон муосир (маводи Конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ). – Душанбе: Матбааи Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон, 2019. – С. 159 – 161.

[7-М]. Муминова С. Б. Мондагории унсурҳои луғавии классикӣ дар лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон//Атри сухан (Маҷмуаи илмӣ).- Душанбе 2021. – С. 94-97.

[8-М]. Муминова С. Б. Калимаю истилоҳоти номи маросимҳо ва урфу одатҳои мардумӣ дар лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон// Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба рӯзи байналмилалӣ Истиклоли давлатӣ ва рушди забони модарӣ (маводи Конференсияи илмӣ амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Истиклоли давлатӣ ва рушди забони модарӣ” (18-уми феввали соли 2022). - Душанбе, 2022. – С. 69 – 71.

[9-М]. Муминова С. Б., Муминова А. Б. Доир ба табиати вожагони муштараки лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон ва баъзе забонҳои помирӣ//Масъалаҳои забоншиносӣ. – Душанбе, 2022, №1 (1). – С. 101-107.

[10-М]. Муминова С. Б. Калимаҳои туркӣ-узбекӣ дар лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон//Масъалаҳои забоншиносӣ. – Душанбе, 2022, № 2(2).-С. 80-84.

Дар тақризи муассисаи пешбар – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон зикр гардидааст, ки муаллиф дар муқаддима ва бобҳои ҷудогонаи диссертатсия тавонистааст, иттилооти арзишмандеро дар бораи хусусияти луғавию маъноии лексикаи лаҳҷаи таҳқиқшаванда фароҳам оварад ва маҳз аз ҳамин ҷиҳат диссертатсияи Муминова Сафарбегим Баҳриевна кори илмӣ баанҷомрасида буда, ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад. Фишурдаи диссертатсия ва мақолаҳои, ки

унвонҷӯ дар маҷаллаҳои илмӣ таъйиднамудаи КОА чоп кардааст, муҳтавои диссертатсияро инъикос намудаанд. Бинобар ин, диссертатсияи Муминова Сафарбегим Баҳриевна кори илмӣ анҷомёфта буда, барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01. - Забони тоҷикӣ сазовор аст.

Бо вучуди нишон додани муваффақиятҳо дар тақриз ҳамчунин ба баъзе нуқсонҳо ишора гардидааст:

1. Натиҷагирии баъзе фаслҳо ба истиснои бархе аз калимаҳо дар як қолиб омада, айнан такрори якдигар мебошанд: сах: 38, 44, 64, 69 71.

2. Муҳаққиқ дар баъзе мавридҳо аз суханони донишмандони дигар истифода намуда, вале ба сарчашма ишора накардааст (сах. 35, 68, 138). Инчунин, дар рисола зикри назари муҳаққиқони ҷудогона ба назар мерасанд, вале ҷо-ҷо назари худ муаллифи рисола камтар ба мушоҳида мерасад. Хуб мешуд, дар атрофи ин ё он масъала домани баҳсро густурдатар мегардид.

3. Дар феҳристи адабиёт на ҳама номгӯи адабиёти зарурии мавзӯ ба назар мерасад. Бинобар ин, адабиёти илмӣ соҳавӣ солҳои замони истиқлол нашргардидаҳо зикр кардан манзалати таҳқиқи мазкурро бештар мегардонид.

4. Дар истифодаи истилоҳоти илмӣ соҳавӣ дар диссертатсия гуногунрангӣ ба назар мерасад. Хуб мешуд, ҳангоми истифодаи истилоҳоти илмӣ бештар ба муодили тоҷикии он таваҷҷуҳ зоҳир мегардид, зеро қариб ҳамаи истилоҳоти илмӣ байналмилалӣ забоншиносӣ муодили тоҷикӣ доранд.

5. Дар диссертатсия баъзан такрори андеша мушоҳида мешавад.

6. Дар диссертатсия ғалатҳои имлоӣ, китобӣ, техникӣ низ роҳ ёфтааст: сах.7, 10, 13, 17, 19, 20, 21, 28, 31, 35, 36, 38, 40, 43, 45, 46, 51, 54, 59, 61, 63, 65, 74, 78, 79, 81, 102, 104, 108, 115, 119, 126.

Ба автореферати диссертатсия тақризи зерин ворид шудаанд:

Тақризи **Матробиён Саодатшо** – номзади илмҳои филологӣ, дотсент, вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва **Алишерзода Фарзона** – доктори фалсафа (PhD) аз рӯйи ихтисоси Забоншиносӣ, муаллими калони кафедраи назария ва методикаи таълими забони модарии МДТ Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров. Тақриз мусбат буда, дар он зикр шудааст, ки сарфи назар аз ҳама муваффақият ва дастовардҳо, дар автореферати диссертатсия баъзе камбудӣ ва норасоӣҳо ба назар расиданд, ки номбар намудани онҳо ба фоидаи кор хоҳад буд:

1. Хуб мешуд, агар дар номи рисола дар ҷойи калимаи «лаҳҷа» вожаи «гӯйиш» истифода мешуд, зеро дар асоси тақсимоли шевашиносии тоҷик шеваи ҷанубӣ, лаҳҷаи бадахшонӣ, гӯйиши ваҳонӣ забони тоҷикӣ махсуб меёбад.

2. Аз забонҳои пашту ва яғнобӣ бевосита иқтибос шудани калимаҳо (автореф. сах.19- 20) ба гӯйиши тоҷикзабонони водии Ваҳон касро дар шубҳа мемонад. Азбаски забонҳои яғнобӣ ва пашту низ ба гурӯҳи забонҳои шарқии эронӣ дохил мешаванд, мавҷудияти ин вожаҳо дар забонҳои бадахшонӣ (помирӣ), аз он ҷумла ваҳонӣ, ки дар робитаи бисёр зич бо гӯйиши

точикзабонони Вахон қарор дорад, шубҳае нест. Аз ин рӯ, шояд ин вожаҳо тавассути забонҳои дарӣ ва забони вахонӣ ба ғӯйиши мазкур ворид шудаанд;

3. Хуб мешуд, агар барои дарки масъала ихтисораҳои дар қисмати русии автореферат истифодашуда, дар охир оварда мешуданд (сах. 47: ГТВ, ЯД, ЯЯ).

Тақризи **Саидов М.Б.** - номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллои Рӯдакӣ. Тақризи мусбат буда, зикр мегардад, ки баъзе нуқсонҳо ба назар расиданд, ки ислоҳи саривақтии онҳоро ба манфиати кор медонем:

1. Аз таҳлили бобҳо хулосаи муайян бароварда нашудааст, дар ҳоле ки зерфаслҳо низ хулосаҳои нопурра доранд.

2. Дар баъзе ҷойҳои автореферат мавқеи истифодабарии аломатҳои китобат: тире ва дефис риоя карда нашудааст;

3. Мисолҳои овардашуда дар автореферати диссертатсия зиёд ба назар мерасанд;

Тақризи **Шафоатов А.Н.** – доктори илмҳои филологӣ, мудир кафедраи забонҳои Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С.Раҳимов. Тақризи мусбат буда, дар он зикр шудааст, ки сарфи назар аз ҳама муваффақият ва дастовардҳо, дар автореферати диссертатсия баъзе камбудӣ ва норасоиҳо ба назар расиданд, ки номбар намудани онҳо ба фоидаи кор хоҳад буд:

1. Аз муҳтавои муқаддимаи диссертатсия, ки дар автореферат оварда шудааст, маълум мегардад, ки дар муқаддимаи диссертатсия маълумоти муҳтасари таърихӣ дар бораи водии Вахон ва таҳқиқоти забоншиносии марбут ба лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон, оид ба таърихи таҳқиқи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон маълумоти кофӣ нест ва хуб мешуд, ки оянда ҳангоми таълифи монографияи илмӣ ин нуқта ба инобат гирифта шавад.

2. Унсурҳои луғавии **толӣ** (то ҳол), **ибар** (ин сӯ), **убар** (он сӯ), **ука** (он қадар), **хамика** (ҳамин қадар), дар (сах.14), ки муаллиф инҳоро хоси шеваҳои ҷанубӣ медонад, дар ғӯйиши мардумони сарғаҳи Зарафшон низ доираи истифодаи васеъ доранд.

3. Дар баъзе саҳифаҳои фишурдаи рисола хатоҳои техникави услубӣ ва имлоӣ ба назар мерасад, ки онҳоро дар автореферат ишора намудем.

Муқарризони расмӣ дар баробари ошкор намудани баъзе нуқсонҳои автореферати диссертатсия (тоҷикӣ ва русӣ) муҳиммии ҷанбаҳои назариявӣ амалӣ, навоарӣ ва дастовардҳои шоёни муаллифи диссертатсияро низ таъкид кардаанд.

Интихоби муқарризони расмӣ ва муассисаи пешбар бо он асоснок мегардад, ки онҳо мутахассисони варзида дар соҳаи таърихи забон, забоншиносии синхронӣ ва забоншиносии қиёсӣ буда, дар ин самт асару мақолаҳои зиёде таълиф кардаанд, ки мазмун ва мундариҷаи онҳо ба мавзӯи диссертатсияи мазкур наздикӣ дорад. Муассисаи пешбар яке аз муассисаҳои бонуфузи илмӣ соҳаи филология дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, бо мутахассисони варзидаи худ дар самти таҳқиқи таҳлили масоили умдаи забоншиносии синхронӣ ва забоншиносии муқоисавӣ хеле маъруф гардидааст.

Шурои диссертационӣ таъкид менамояд, ки унвонҷӯ дар асоси маводи зарурӣ ва фаровон лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахонро ба таври амиқ мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор додааст.

Аҳамияти назарии диссертатсия. Пажӯҳиши ҳамаҷонибаи лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон дар марҳалаи кунунии рушди забоншиносии тоҷик, ки дар замони истиқлоли миллӣ чараён дорад, ба аҳамияти зерини назариявӣ соҳиб аст:

1. Баррасии лексикаи лаҳҷаи мазкур барои муайян намудани робитаи он бо лаҳҷаҳои ҳамгурӯҳ ва дигар гӯйишҳои дуру наздик, ки дар ҳавзаҳои гуногуни ҷуғрофӣи Тоҷикистон ва берун аз он воқеанд, имконият фароҳам меорад.

2. Пажӯҳиши лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон барои таҳқиқи муқоисавӣ ва ҷамъбасти илмӣи ҳамаи лаҳҷаҳои шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ, ки то ҳол чун масъалаи мубрами лаҳҷашиносӣ боқӣ мондааст, кумак мерасонад.

3. Таҳқиқи ин мавзӯ барои ҳалли масъалаҳои лексикологияи таърихӣи забони тоҷикӣ, муайян кардани роҳҳои иқтибосгирӣ ва таъсири байниҳамдигарии забонҳо, омилҳои ҳазмшавии унсурҳои забонҳои бегона дар муҳити лаҳҷа, нақши категорияҳои лексикӣ дар ороиш ва обуранги гуфтори лаҳҷавӣ мусоидат мекунад.

4. Таҳқиқи мукаммали хусусиятҳои низомӣи луғавӣи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон барои муқаррар намудани ҷойгоҳи ин лаҳҷа дар низомӣи умумӣи диалектологияи забони муосири тоҷикӣ мусоидат менамояд.

5. Натиҷаҳои таҳқиқот барои пурраву мукамал гардидани ҷойҳои холии таркиби луғавӣи забони адабии ҳозираи тоҷик мусоидат хоҳад кард.

6. Баррасии лексикаи лаҳҷаи мазкур дар кушодани гиреҳи баъзе мушкилоти соҳаи таъриху этнографияи мардуми тоҷик, муҳоҷирати аҳоли ва рушду таҳаввули забону лаҳҷаҳои тоҷикӣ дар шароити таъсири пайвастаи бисёрзабонии Бадахшон ёрӣ мерасонад.

Аҳамияти амалии диссертатсия. Баррасии лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон дорои аҳамияти хоси амалӣ аст, зеро натиҷаҳои илмӣ ва маводи забонии диссертатсияро зимни таҳияи осори шевашиносӣ, фарҳангҳои диалектологияи забони тоҷикӣ, таҳияи китобҳои дарсӣ, барномаҳо ва васоити таълимӣ оид ба шевашиносии тоҷик, ҳамчунин дар дарсҳои шевашиносии тоҷик ва курсу семинарҳои махсус аз диалектологияи муқоисавӣ, диалектологияи таърихӣ ва ҳамчунин, фанҳои таърихи забони тоҷикӣ ва луғатшиносии забони адабии муосири тоҷик истифода кардан мумкин аст.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Ҳадафи асосӣи таҳқиқот тасвири синхронӣи лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон мебошад, ки миёни лаҳҷаҳои тоҷикии Бадахшони Тоҷикистон ва Бадахшони Афғонистон доман паҳн карда, хусусияти гузарандагӣ қасб кардааст, дар муқоиса ба лаҳҷаҳои ҳамгурӯҳи он (ишқошимӣ, ғоронӣ ва мунҷонӣ) як гӯйиши хоси тоҷикӣ ба ҳисоб меравад. Инчунин нишон додани умумияти лексикаи лаҳҷаи

точикзабонони водии Вахон бо забони адабии ҳозираи тоҷик ва ба қайд гирифтани аломатҳои хоси лексикаи лаҳҷаи мазкур дар қиёс бо забони адабӣ ва дигар лаҳҷаҳои ҳамсоя низ аз аҳдофи диссертатсия мебошанд. Вобаста ба ин вазифаҳои таҳқиқотро ба таври зерин арзёбӣ намудан мумкин аст:

– гирдоварӣ кардан ва ба низом даровардани маводи лаҳҷаи тоҷикии водии Вахон чун як лаҳҷаи мустақил миёни дигар лаҳҷаҳои шеваи ҷанубӣ;

– гурӯҳбандӣ ва баррасӣ намудани хусусиятҳои таркиби луғавии лаҳҷаи мазкур;

– нишон додани хусусиятҳои талаффузӣ ва семантикии вожаҳои умумиточикӣ дар лаҳҷаи мазкур;

– дақиқ намудани навъҳои диалектизмҳои лексикӣ аз нигоҳи ҳудуди интишор: диалектизмҳои пурра ва нопурра, муҳолиф ва ғайримуҳолиф;

– муайян намудани нақши сермаъноӣ, синонимия (муродифшавӣ), антонимия (мутақодшавӣ) ва омонимия (ҳамгуншавӣ) дар инкишофи низоми услубии лаҳҷа;

Саҳми фардии муҳаққик. Лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон бори нахуст дар шакли диссертатсия ба таври системанок таҳқиқ карда шуда, ҷойгоҳи он дар низоми умумии шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ муайян гардидааст.

Дар Шурои диссертатсионии 6D.KOA–068-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ рӯзи 02 октябри соли 2023 дар бораи сазовор донишманди Муминона Сафарбегим Баҳриевна ба дараҷаи илми номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01. - Забони тоҷикӣ қарор қабул карда шуд.

Ҳангоми овоздиҳии пинҳонӣ дар шурои диссертатсионӣ 13 нафар аз ҷумла 4 нафар доктори илм аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ иштирок доштанд.

Дар овоздиҳӣ 13 нафар иштирок намуданд. Аз 15 нафар аъзои шурои диссертатсионӣ овоз доданд: тарафдор – 13 нафар, муқобил – нест, бетараф – нест, бюллетенҳои беътибор – нест.

Раиси Шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои филологӣ, профессор

Ҷаматов С. С.

Котиби илмии Шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои филологӣ, дотсент

Ҷаримова Д.Н.

